

De vogelkolonisatie van het voormalige Floriadepark

John van der Woude

De internationale Floriade-tuinbouwtentoonstelling die dit jaar in Zoetermeer wordt gehouden, had in 1982 een voorganger in Amsterdam-Zuidoost. Vier miljoen mensen bezochten dat jaar de tentoonstelling in het kersverse park aan de Gaasperplas. Over de snelle groei van de vogelbevolking in de eerste jaren van dat park (1980-1983) is al eerder bericht in dit tijdschrift (1984 nummer 4). In een paar jaar tijd was daar een redelijk volwassen ogend park uit de grond gestampt, met veel tamelijk hoge, van elders aangevoerde bomen en een rijke struikenbegroeiing. De broedvogels hadden hun weg naar dit maagdelijke park snel gevonden. De inventarisatie van het park is na 1983 nog voortgezet tot 1990. Wij kunnen nu terugblikken op het verloop in de aantalsontwikkeling van de territoria, nagaan wat de invloed van landelijke trends (met name de strenge winters) hierop is geweest en bekijken hoe sommige soorten zich over het park hebben verspreid. Diverse soorten hebben hun aanvankelijk al snelle groei nog voortgezet na die eerste vier inventarisatiejaren. Andere hebben een latere groeispurt gehad en sommige zijn ook al weer afgenomen in aantal.

Het Gaasperplaspark, zoals het na de Floriade is genoemd, ligt tussen de A9 en de Gaasperplas, bij het eindstation van de gelijknamige metrolijn. Het park heeft op een klein oppervlak (45 ha geïnventariseerd) een grote verscheidenheid aan biotopen: open bos met struiken, duinvegetatie, kleine en grote gazons, een griend, waterpartijen met rietveldjes en een lange rietzoom langs de Gaasperplas. De algemene conclusie van het vorige artikel was: de gevarieerde parkaanleg, met gelijk al veel oude en betrekkelijk hoge bomen erin, plus een deskundig snoeiwerk aan de struikpartijen, hebben er voor gezorgd dat het park er al meteen aantrekkelijk uitzag voor broedvogels. Daardoor kon een snellere kolonisatie met broedvogels plaatsvinden dan in een park dat op een geleidelijker manier 'volwassen' zou moeten worden. Hieronder zullen wij minder ingaan op deze biotoopeffecten als wel op de genoemde aantalsontwikkelingen van 1980 tot 1990.

Gekarteerd werd op zangterritoria, zo veel mogelijk op windarme, relatief warme ochtenden, minimaal vier maal per seizoen (het hele gebied), van eind maart/begin april tot half juni. Presentiecriteria voor de vaststelling van een territorium zijn ontleend aan Hustings et al (1985), maar deze zijn wel met enige creativiteit toegepast.

Aantalsontwikkelingen

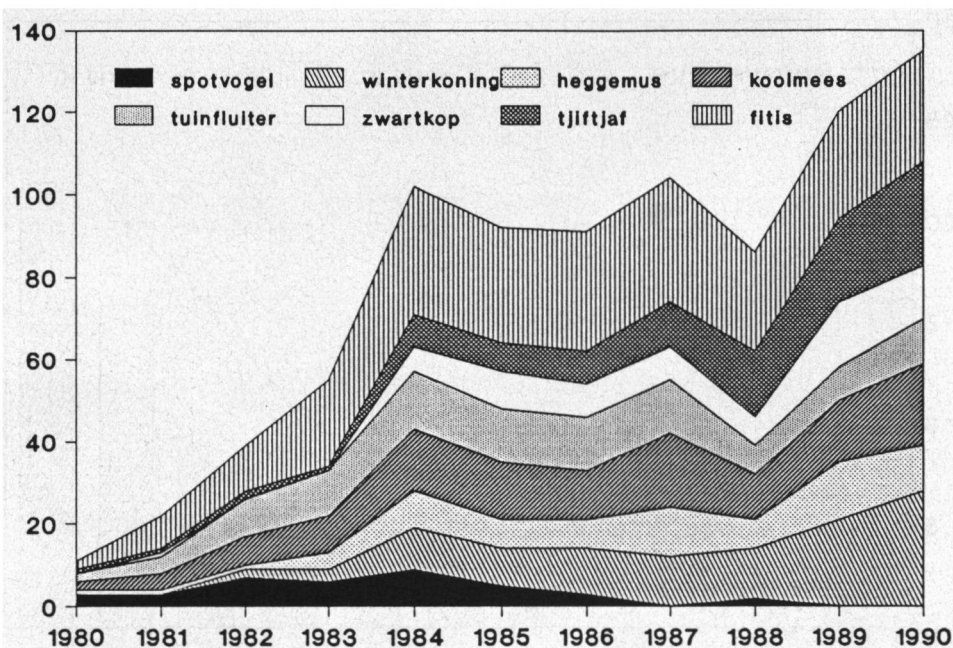
Naar het patroon van de aantalsontwikkeling kunnen wij 23 van de geïnventariseerde soorten in zes groepen indelen (ter illustratie zijn acht belangrijke soorten weergegeven in figuur 1):

1. *een sterke, doorgaande groei*: Winterkoning en Tjiftjaf. Deze vogels profiteren van de nog steeds toenemende verdichting van de ondergroei en (voor de Tjiftjaf) hoogte van de bomen.
2. *aanvankelijk een sterke of matige groei, daarna min of meer stabiel in aantal*: Fitis, Tuinfluiter, Zwartkop, Koolmees, Heggemus, Kleine Karekiet (vanaf 1984 gemiddeld 10 territoria), Houtduif (vanaf 1986 gemiddeld 9), Groenling (vanaf 1984 gemiddeld 12) en Pimpelmees (vanaf 1985 gemiddeld 4). Het park zat voor deze soorten op een gegeven moment kennelijk toch wel vol.

Voor de opmerkelijke achteruitgang van de Spotvogels is geen verklaring aan te wijzen en is niet aan de landelijke trends te wijten.
Foto: J.B.H. Stok.

3. *een redelijke groei, daarna verminderd in aantal*: Witte Kwikstaart (van 6 naar 3), Vlaamse Gaai (van 3 naar 1), Spotvogel (figuur 1). Voor de Witte Kwikstaart, die broedt onder bruggetjes over de waterpartijen, is het vermoedelijk te druk geworden in het park. Een verklaring voor het verdwijnen van de Spotvogel is niet gevonden, ook niet in de landelijke trends (zie onder).
4. *geleidelijk afgenomen vanaf het begin*: Kneuf (van 4 naar 0). Een relict uit de 'rudereale prehistorie' van het park (zoals er in het vorige artikel nog enkele zijn genoemd), maar hij hield nog enige tijd stand in de duinvegetatie. Waarom hij ook daar is verdwenen, is onduidelijk. Mogelijk is het oppervlak daarvan (circa 1 ha) te klein.
5. *min of meer stabiel, in lage aantallen*: Braamsluiper (2), Putter (2), Vink (1), Koekoek (1).
6. *onregelmatig aanwezig in lage aantallen*: Grasmus (maximaal 2), Rietgors (max. 1), Bosrietzanger (max. 1). Voor deze soorten biedt het

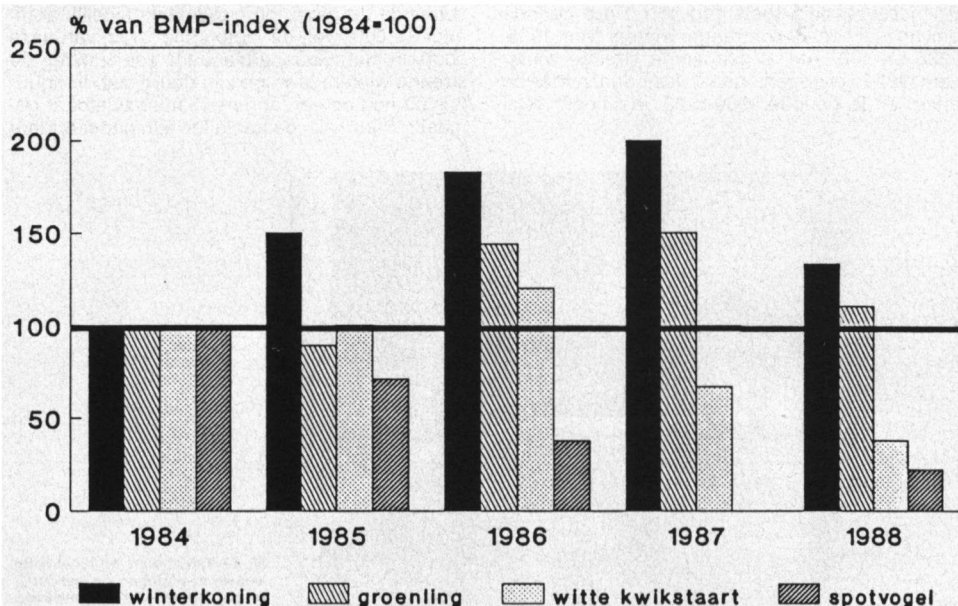
Figuur 1. Aantallen broedvogelterritoria Gaasperplaspark 1980-1990. Gestapelde diagrammen (dus bijvoorbeeld de Winterkoning is sterker toegenomen dan de Heggemus).

park te weinig geschikte biotopen. Niet alle soorten uit de eerste drie groepen hebben hun groeispurt al in de eerste jaren doorgemaakt. Fitis en Tuinfluiter bijvoorbeeld hebben dit duidelijk wel gedaan, maar voor onder andere Winterkoning, Heggemus, Tjiftjaf en Zwartkop is de groei pas vanaf 1983 op gang gekomen. Tjiftjaf en Zwartkop stellen mogelijk hogere biotoop-

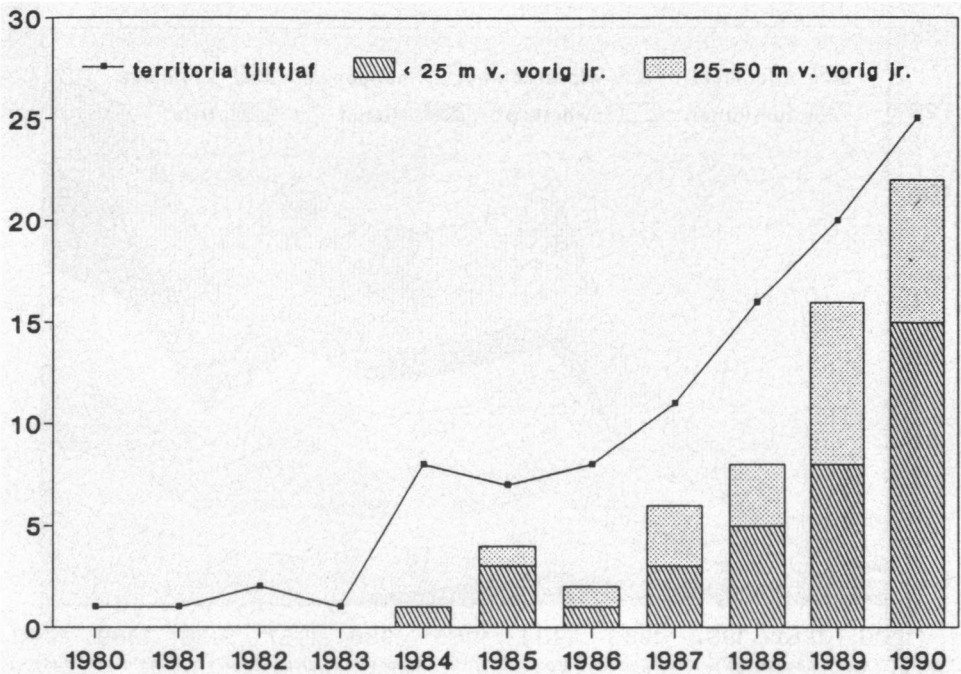
eisen dan bijvoorbeeld Fitis en Tuinfluiter. Voor Winterkoning en Heggemus heeft de strenge winter van 1982 een rem gezet op de groei.

Landelijke trends

Dit laatste voorbeeld van de invloed van een strenge winter geeft al aan dat de groei van de aantallen territoria niet als een zuiver 'autonome'

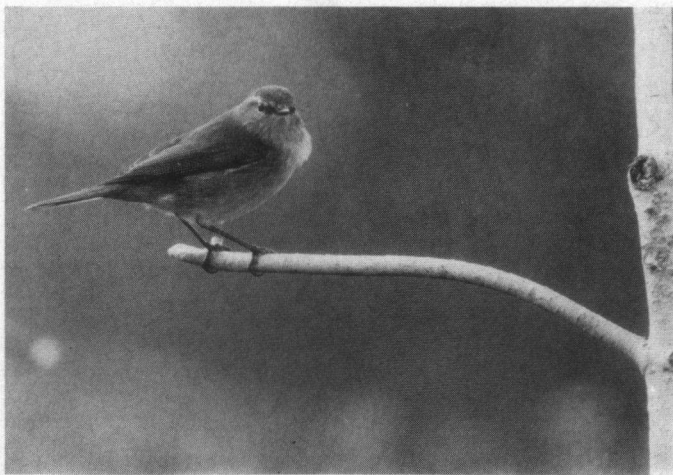
Figuur 2. Aantallen broedvogelterritoria van vier soorten in het Gaasperplaspark als percentage van de index van het Sovon Broedvogel Monitoring Project.

Figuur 3. Aantallen broedvogelterritoria van de Tjiftjaf in het Gaasperplaspark (curve), en aantallen op 0-25, respectievelijk 25-50 m afstand tot territoria van het voorgaande jaar (gestapelde staven).

zaak van het park zelf kan worden beschouwd. Daarom is een vergelijking met de reeds gepubliceerde gegevens uit het Broedvogel Monitoring Project van Sovon (Van Dijk 1990) interessant. Voor de jaren 1984 tot 1988 zijn hierin de landelijke trends in de aantalsontwikkeling van de meeste broedvogels gegeven. Deze periode omvat juist de drie strenge winters van 1985, 1986 en 1987 (de al genoemde strenge winter van 1982 is overigens naast deze drie verder de enige in de periode 1980-1990; Meininger et al 1991).

Het meest opmerkelijke uit deze vergelijking met de landelijke trends is de aantalsontwikkeling van de Winterkoning in het park. De landelijke sterke teruggang van deze soort tijdens de periode van de drie strenge winters is in het Gaasperplaspark slechts waarneembaar als een tijdelijk verminderde groei, de curve vlakt tijdelijk af (figuur 1). Ofte wel, de 'autonome' groei van deze soort in het Gaasperplaspark zou zonder de strenge winters gewoon zijn doorgezet. In figuur 2 is dit nog op een andere manier zichtbaar gemaakt. Hierin zijn de aantallen van onder andere

Bij de Tjiftjaf zien wij regelmatig nieuwe vestigingen op behoorlijke afstand van die van het voorgaande jaar.
Foto: A.C. Zwaga.

de Winterkoning afgezet als percentage van de BMP-index. De BMP-index en de aantallen uit het park zijn voor 1984 omgerekend en op 100%. Voor de daar opvolgende jaren is aangegeven welk percentage de vogels in het park bereikten ten opzicht van wat op grond van de landelijke BMP-index had mogen worden verwacht. Hier zien wij de Winterkoning dus inderdaad relatief doorgroeien in aantal, tot zelfs 200% van de BMP-index, dus tot twee maal zoveel als landelijk gezien kon worden verwacht!

Voor alle geïnventariseerde soorten zijn deze percentages ten opzichte van de BMP-index berekend. Ook de Heggemus heeft enige invloed van de strenge winters ondergaan, met name in 1987. Verder hebben de landelijke trends vrijwel nergens een aanwijsbare invloed, ofte wel de soorten volgen hun eigen autonome ontwikkeling in de kolonisatie van het park. Een voorbeeld daarvan, ook opgenomen in figuur 2, is de Groenling. Voorts toont figuur 2 dat de al genoemde opmerkelijke achteruitgang van Witte Kwikstaart en Spotvogel niet aan de landelijke trends te wijten is. Ze zakken tot ver onder de omgerekende BMP-index. Zoals gezegd, is verstoring van de nestelplaatsen de verklaring voor de achteruitgang van de Witte Kwikstaart, maar voor die van de Spotvogel is geen verklaring gevonden.

Spreading over het park

Een interessante vraag is natuurlijk nog, hoe de kolonisatie zich in dit park, dat als het ware was klaargezet voor de vogels, ruimtelijk heeft voltrokken over de jaren. Hebben de broedvogels zich per soort als olievlekken vanuit enkele kernen geleidelijk over het park verspreid, of zijn ze net als treinreizigers steeds zo ver mogelijk van hun soortgenoten gaan zitten?

Voor Tjiftjaf, Kleine Karekiet, Zwartkop en Winterkoning is geprobeerd dit getalsmatig te onderzoeken. Daartoe is (zoals in figuur 3, voor de Tjiftjaf) onder de curve van de aantallen territoria, met staven aangegeven hoeveel territoria van een jaar in de buurt liggen van een territorium van het voorgaande jaar. Het gaat dan om de afstanden tussen de geschatte middelpunten van die territoria. Daarbij is nog onderscheid gemaakt in twee afstanden, tot 25 m en van 25 tot 50 m. Een beperking van deze methode is wel, dat met verschillen in territoriumgrootte geen rekening wordt gehouden.

Bij de Tjiftjaf zien wij regelmatig nieuwe vestigingen op behoorlijke afstand van die van het voorgaande jaar. Pas in de laatste twee jaren neemt die afstand af, kennelijk zijn er niet veel nieuwe geschikte plekken meer.

Bij de Kleine Karekiet daarentegen blijken de ter-

Bij de Kleine Karekiet daarentegen blijken de territoria die er in de loop van het jaar bijkomen, bijna alle steeds in de buurt te liggen van een territorium van het jaar daarvoor.
Foto: Fred Hess.

ritoria die er in de loop van de jaren bijkomen, bijna alle steeds in de buurt te liggen van een territorium van het jaar ervoor. Afgezien van de startperiode (1980-1981), waarin de eerste vogels meteen al op verschillende plekken beginnen, is er verder alleen in 1987-1988 sprake van wat meer nieuwe territoria op grotere afstand van de oudere. Tot 1987 broedden de Kleine Karekieten hoofdzakelijk in de lange rietzoom van de Gaasperplas en inderdaad in clusters bij elkaar. Maar juist in de periode 1987-1988 komt ook in enkele kleine waterpartijen aan de binnenzijde van het park voldoende Riet tot ontwikkeling voor de Kleine Karekieten.

De Zwartkop vertoont een nog weer ander beeld. Deze soort heeft wel een paar vaste plekken, maar zwerft verder nogal door het park rond in de loop van de jaren.

Voor de Winterkoning is het spreidingspatroon over de reeks van jaren ongeveer gelijk aan dat van de Tjiftjaf. Dit geldt ook voor het slot van de periode, waarin deze vogels niet veel geheel nieuwe plekken meer gaan bezetten. Vermoedelijk zal dus de nog steeds doorgaande groei van de aantallen van deze twee soorten (zie ook figuur 1) binnenkort tot staan worden gebracht, tenzij ze net als onze huidige stedenbouwers overgaan tot verdichting van hun woongebieden!

■ J.D. van der Woude, Marconistraat 24, 1433 KK Kudelstaart, 02977-42 300.

LITTERATUUR:

Dijk, A.J. van (1990): Strenge winters zetten de toon in eerste vijf jaren BMP. Limosa 63: 141-152.

Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (1985): Vogelinventarisatie (Natuurbeheer in Nederland, 3) Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.

Meininger, P.L., A.M. Blomert, E.C.L. Martijn (1991): Watervogelsterfte in het Deltagebied, ZW-Nederland, gedurende de drie koude winters van 1985, 1986 en 1987. Limosa 64: 89-102.

Woude, J.D. van der (1984): Snelle groei van vogelbevolking in Floriadepark. Het Vogeljaar 32: 176-180.

Het Vogeljaar 40 (1992) 2